

מקורות התורה

18 - מצות דרבנן - הגבלות

מכללת מבשרת ירושלים

A] THE RABBIS CANNOT USUALLY OVERRULE THE TORAH

Background: The Gemara is challenging Hillel's innovation of Prozbul (selling loans to the Beit Din in the Shmitta year) which avoids the cancellation of those loans as provided in the Torah

1. ומי איכא מידי, דמדאורייתא משמטא שביעית, והתקין הלל דלא משמטא...?!

גיטין לו.

2. אמר אביי: שב ואל תעשה הוא

שם

- What is the distinction between קום ועשה and שב ואל תעשה?

Examples of Chazal overriding Torah mitzvot בשב ואל תעשה

- Chazal prevented certain people from eating korban Pesach, although they were commanded to by the Torah
- Chazal prohibited carrying milah knife on Shabbat where no Eruv, even though the Torah allows milah on the 8th day to override Shabbat
- Chazal discontinued the practice of the Sotah ritual once men became immoral
- Chazal discontinued the ritual of Eglah Arufa once murder became prevalent

Skip source 3 for now and come back to it at the end if you have time

3. יום טוב של ר"ה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר" ט"ז: משום שמא יטלנו זידו לילך אלל זקי ללמוד ויעזירנו ד"א זרה"ר והקשה המזרחי זי"ט נמי נגזר שמא יתקן כלי שיר ועוד נ"ל לתרץ דאין להם לגזור ולעקור לגמרי ד"ת שזוהי לתקוע ציוס זה. זשלמא זשזת לא מתעקר לגמרי כיון שזלא שזת תוקעין זי"ט. ונראה שזכו זכלל מה שזעשו סייג לתור' ולא לעבור על ד"ת דזכו לעבור על ד"ת לעקרו לגמרי. ומה"ט ניחא עוד מ"ש ז"י זשס זר"ן מ"ש מילה דדחיה שזת ולא גזרי' שמא יעציר התינוק ד"א זרה"ר ... ולפי מ"ש ניחא דתור' זתה זפ"י זציוס השמיני - אפי' זשזת, לא רזו לעקור ד"ת זפ"י משום גזיר' וכיולז זזה זתזתי זי"ד סי' קי"ז

שולחן ערוך אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפח סעיף ה וט"ז שם ס'ק ה

4. ויש לבית דין לעקור אף דברים אלו לפי שעה אף על פי שהוא קטן מן הראשונים שלא יהו גזרות אלו חמורין מדברי תורה עצמה שאפילו דברי תורה יש לכל בית דין לעקרו הוראת שעה. כיצד? בית דין שראו לחזק הדת ולעשות סייג כדי שלא יעברו העם על דברי תורה, מכין ועונשין שלא כדין אבל אין קובעין הדבר לדורות ואומרים שהלכה כך הוא. וכן אם ראו לפי שעה לבטל מצות עשה או לעבור על מצות לא תעשה כדי להחזיר רבים לדת או להציל רבים מישראל מלהכשל בדברים אחרים עושין לפי מה שצריכה השעה, כשם שהרופא חותך ידו או רגלו של זה כדי שיחיה כולו כך בית דין מורים בזמן מן הזמנים לעבור על קצת מצות לפי שעה כדי שיתקיימו כולם כדרך שאמרו חכמים הראשונים חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה

רמב"ם הלכות ממרים פרק ב הלכה ז

- Why should the Sanhedrin have the power of 'hara'at sha'ah'?
- What are the limitations to such power?

5. ומעשה באדם אחד שרכב על סוס בשבת בימי יונים, והביאוהו לב"ד וסקלוהו, לא מפני שראוי לכך - אלא שהשעה צריכה לכך. ושוב מעשה באדם אחד שהטיח באשתו תחת התאנה, והביאוהו לבית דין והלקוהו, לא מפני שראוי לכך - אלא שהשעה צריכה לכך

במות ז:

B] THE RABBIS CANNOT ALWAYS OVERRIDE EACH OTHERB1) DRASHOT

6. ב"ד גדול שדרשו באחת מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם שהדין כך ודנו דין, ועמד אחריהם ב"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור אותו הרי זה סותר ודן כפי מה שנראה בעיניו, שנאמר אל השופט אשר יהיה בימים ההם - אינך חייב ללכת אלא אחר בית דין שבדורך

רמב"ם הלכות ממרים פרק ב הלכה א

- See the Addendum as to how this meta-halachic issue plays out in the story of the marriage of Ruth to Boaz

B2) POSITIVE TAKANOT AND GEZEIROT

7. בית דין שגזרו גזרה או תקנו תקנה והנהיגו מנהג ופשט הדבר בכל ישראל, ועמד אחריהם בית דין אחר ובקש לבטל דברים הראשונים ולעקור אותה התקנה ואותה הגזרה ואותו המנהג, אינו יכול עד שיהיה גדול מן הראשונים בחכמה ובמנין. היה גדול בחכמה אבל לא במנין, במנין אבל לא בחכמה, אינו יכול לבטל את דבריו והיאך יהיו גדולים מהם במנין הואיל וכל בית דין ובית דין של שבעים ואחד הוא, זה מנין חכמי הדור שהסכימו וקבלו הדבר שאמרו בית דין הגדול ולא חלקו בו

רמב"ם הלכות ממרים פרק ב הלכה ב

B3) PROTECTIVE GEZEIROT

8. במה דברים אמורים בדברים שלא אסרו אותן כדי לעשות סייג לתורה אלא כשאר דיני תורה, אבל דברים שראו בית דין לגזור ולאסרן לעשות סייג אם פשט איסורן בכל ישראל אין בית דין גדול אחר יכול לעקרן ולהתירן אפילו היה גדול מן הראשונים

רמב"ם הלכות ממרים פרק ב הלכה ג

- Based on the Rambam's rules above, which areas of halacha may be subject to review once we get a new Sanhedrin?
- Do Rabbinic mitzvot cease to have force if the reasons for which they were made fall away? We will iy'H see this in detail in a later shiur but, for now, consider the following cases: Mayim Acharonim, Chalav Yisrael, Kiddush in Shul on Friday night

C] THE RABBIS CANNOT OVERRIDE THE WILL OF THE PEOPLE

9. ה: בית דין שנראה להן לגזור גזירה או לתקן תקנה או להנהיג מנהג צריכין להתיישב בדבר ולידע תחלה אם רוב הצבור יכולין לעמוד בהן או אם אין יכולין לעמוד ולעולם אין גוזרין גזירה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה. ו: הרי שגזרו בית דין גזירה ודימו שרוב הקהל יכולין לעמוד בה, ואחר שגזרוה פקפקו העם בה ולא פשטה ברוב הקהל הרי זו בטלה ואינן רשאין לכופ את העם ללכת בה. ז: גזרו ודימו שפשטה בכל ישראל ועמד הדבר כן שנים רבות ולאחר זמן מרובה עמד בית דין אחר ובדק בכל ישראל וראה שאין אותה הגזרה פושטת בכל ישראל, יש לו רשות לבטל ואפילו היה פחות מבית דין הראשון בחכמה ובמנין

רמב"ם הלכות ממרים פרק ב הלכה ה-ז

- Summarise the 3 basic rules of the Rambam as to how the will of the people affected Chazal's ability to create new legislation

10. אלו דברים של עכו"ם אסורין ואין איסורן הנאה - חלב שחלבו עכו"ם ואין ישראל רואהו, והפת, והשמן שלהן. רבי ובית דינו התירו בשמן

משנה מסכת עבודה זרה פרק ב משנה ו

11. ור' יהודה הנשיא היכי מצי למישראל תקנתא דתלמידי שמאי והלל? והתנן: אין בית דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו - אלא אם כן גדול הימנו בחכמה ובמנין! ועוד, הא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: בכל יכול לבטל בית דין דברי בית דין חבירו, חוץ משמונה עשר דבר, שאפילו יבא אליהו ובית דינו אין שומעין לו! אמר רב משרשיא: מה טעם? הואיל ופשט איסורו ברוב ישראל, שמן לא פשט איסורו ברוב ישראל. דאמר רבי שמואל בר אבא אמר רבי יוחנן: ישבו רבותינו ובדקו על שמן שלא פשט איסורו ברוב ישראל, וסמכו רבותינו על דברי רשב"ג ועל דברי רבי אלעזר בר צדוק, שהיו אומרים: אין גוזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב צבור יכולין לעמוד בה

עבודה זרה לו.

- What gives the Jewish people the collective ability to have such an impact on the halachic process?

12. ... הנח להן לישראל אם אין נביאים הן - בני נביאים הן

פסחים סו.

- What are 'bnei nevi'im'? What does this say about the Jewish people?

13. כל הנביאים אין מתנבאין בכל עת שירצו אלא מכוונים דעתם ויושבים שמחים וטובי לב ומתבודדים, שאין הנבואה שורה לא מתוך עצבות ולא מתוך עצלות אלא מתוך שמחה, לפיכך בני הנביאים לפנייהם נבל ותוף וחליל וכנור (שמואל א' י"ה) והם מבקשים הנבואה וזהו שנאמר (סם) והמה מתנבאים כלומר מהלכין בדרך הנבואה עד שינבאו כמו שאתה אומר פלוני מתגדל. ה' אלו שהם מבקשין להתנבא הם הנקראים בני הנביאים, ואע"פ שמכוונים דעתם אפשר שתשרה שכינה עליהן ואפשר שלא תשרה.

רמב"ם הלכות יסודי התורה פרק ז הלכה ד,ה

D] THE RABBIS DO NOT MAKE A NEW GEZEIRA TO PROTECT ANOTHER GEZEIRA

14. דאמר רבי יצחק: דבר תורה, רובו ומקפיד עליו - חוצץ, ושאינו מקפיד עליו - אינו חוצץ. וגזרו על רובו שאינו מקפיד משום רובו המקפיד, ועל מיעוטו המקפיד משום רובו המקפיד. - וליגזור נמי על מיעוטו שאינו מקפיד משום מיעוטו המקפיד, אי נמי משום רובו שאינו מקפיד! היא גופה גזירה, ואנן ניקום וניגזור גזירה לגזירה!?

עירובין ד'

15. הא דאמרין ככולי תלמודא שאין גזרין גזרה לגזרה - מהאי קרא נפקא: *ושמרתם את משמרתו* - עשו משמרת, כלומר גזרה, למשמרתו - לתורתו, ולא משמרת למשמרת, שלא יעשו גזרה לגזרה

רש"י ביצה ב'

16. ביצה שנולדה ביום טוב, בית שמאי אומרים: תאכל, ובית הלל אומרים: לא תאכל

משנה ביצה א

17. רבי יצחק אמר: גזרה משום משקין שזבו. אמר ליה אביי: משקין שזבו טעמא מאי - גזרה שמא יסחוט, היא גופה גזרה ואנן ניקום ונגזור גזרה לגזרה!?! - כולה חדא גזרה היא

ביצה ג.

18. מאי לאו דתחוצב צנגדו - שאין דרך הולאה בכך, ואפילו הולאה לרשות הרבים משחשכה - שצות בעלמא הוא, וקא גזר סמוך לחשכה חטו חשכה, אלמא: גזרין לאיסור שבת גזירה לגזירה

רש"י שבת יא:

- If the Rabbis have no mandate from the passuk to make a 'fence on a fence', how can they do so here? What does this tell us about the halachic status of 'issurei shevut' on Shabbat?

E] THE RABBIS DO NOT MAKE A NEW GEZEIRA ON A RARE OR UNUSUAL CIRCUMSTANCES

19. דבר תורה מעות קונות, ומפני מה אמרו משיכה קונה - גזירה שמא יאמר לו נשרפו חטיף בעלייה, ומלתא דשכיחא - גזרו ביה רבנן, מלתא דלא שכיחא - לא גזרו ביה רבנן

בבא מציעא מו:

- If you have time at the end, look at the sources in the Addendum

ADDENDUM - Drashot and the Marriage of Ruth

20. א ובעז עֲלֶה השַׁעַר וישָׁב שָׁם וְהָיָה הַגָּאֵל עִבְרָא אֲשֶׁר דְּבַר-בְּעִז וַיֹּאמֶר סוּרָה שְׁבָה-פָּה פְּלַנִי אֶלְמַנִי וְיָסַר וישָׁב: ב ויִקָּח עֲשָׂרָה אֲנָשִׁים מִזְקְנֵי הָעִיר וַיֹּאמֶר שְׁבוּ-פָּה וישָׁבוּ: ג וַיֹּאמֶר לְגָאֵל חֲלֻקְתָּ הַשְּׂדֵה אֲשֶׁר לְאַחֵינוּ לְאַלְיִמְלֶךְ מִכְרָה נַעֲמִי הַשְּׂבָה מִשְׂדֵה מוֹאָב: ד וְאֵלֵי אֲמַרְתִּי אֲגִלָּה אֲזַנְךָ לְאִמֹר קְנֵה נֶגֶד הַיֹּשְׁבִים וְנִגְדָה זְקֵנֵי עַמִּי אִם-תִּגְאָל גָּאֵל וְאִם-לֹא יִגְאָל הַגִּידָה לִּי וְאִדְעָ [וְאִדְעָה] כִּי אֵין זֵילְתִּידָ לְגָאֵל וְאִנְכִי אֲחַרִּיד וַיֹּאמֶר אֲנִכִי אֲגָאֵל: ה וַיֹּאמֶר בְּעִז בְּיּוֹם-קְנוֹתֶךָ הַשְּׂדֵה מִיָּד נַעֲמִי וְיִמְאֵת רֹת הַמוֹאָבִיָּה אֲשֶׁת-הַמֵּת קְלִיתִי [קְלִיתָהּ] לְהַקִּים שְׁם-הַמֵּת עַל-נַחֲלָתוֹ: ו וַיֹּאמֶר הַגָּאֵל לֹא אוּכַל לְגָאֵל- [לְגָאֵל] - לִי פֶן-אֲשַׁחִית אֶת-נַחֲלָתִי גָאֵל-לְךָ אֶתְּהָ אֶת-גָּאֵלְתִּי כִּי לֹא-אוּכַל לְגָאֵל: (רש"י: פן אשחית את נחלתי - זרעו ... לתת פגם בזרעו שנאמר לא יבא עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא עמונית)

רות ד'א-ו

21. ויותר מזה בספר רות שהגואל השיב לבועז פן אשחית את נחלתי גו' ופרש"י שם לתת פגם בזרעו שנאמר לא יבא עמוני ומואבי וטעה בעמוני ולא עמונית עכ"ל היאך מלאו לבו לדבר כן בפני בועז שהיה שופט בימיו והוא התירה בפניו כמ"ש ביום קנותך גו' אשת המת קנית להקים שם המת גו' גם קשה שהיה חש על פגם זרעו ולמה לא היה חש על האיסור לאו גופיה וכל ביאה וביאה אסורה לו

מהרש"א חידושי אגדות יבמות עז.

22.

וצ"ב חדא מאי חידש עמשא בכך מקובלני מב"ד של שמואל הרמתי, הא בראשונה כבר א"ל אנבר תנינא עמוני ולא עמונית, ואעפ"כ הקשה לו עד שגם בקשו לאכרוזי שפסול הוא. ומה הועיל בזה שכך מקובלני.

ועוד צ"ב. הא איתא בכתובות ז': דמאי דכתיב ברות (ד' ב') ויקח עשרה אנשים מזקני העיר ויאמר שבו פה וישבו, דלקח אותם בועז למידרש עמוני ולא עמונית וכו', וצריך עשרה לפרסומי מילתא, עיי"ש וא"כ כבר בימי בועז נדרשה ונפסקה כבר ההלכה, דעמוני ולא עמונית וכו', ואיך זה היה יכול דואג לפסלו, ע"י שהקשה על הלכה זו, ומה הדיונים עוד בהלכה זו, הא מקודם כבר פסוקה היתה שכך הוא.

חידושי הגרי"ז רות פ' ד'

23.

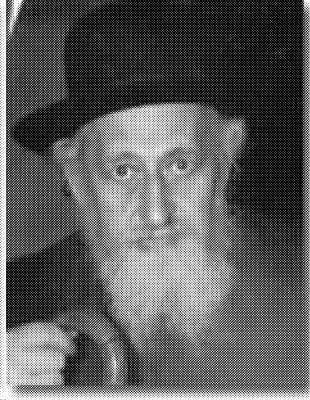
והנראה דהנה ב"ד הגדול היה קובע ופוסק הלכה עפ"י ב' דרכים א. ממה שנמסר בקבלה מהלכה למשה מסיני, כמש"כ הרמב"ם בפ"א מממרים ה"ב ועל המשפט אשר יאמרו אלו דברים שילמדו אותם מן הדין באחת מן המדות שהתורה נדרשת בהן, מכל דבר אשר יגידו לך זו הקבלה שקבלו איש מפי איש, עכ"ל. והנפק"מ בזה דאם הלכה זו קבעו מדרש שבאחד מ"ג מדות יכול בית דין אחר לדרוש באופן אחר ולקבוע ההלכה באופן אחר כמ"ש שם בפ"ה ה"א ב"ד גדול שדרשו ב"א מן המדות כפי מה שנראה בעיניהם וכו', ועמד אחריהם ב"ד אחר ונראה לו טעם אחר לסתור הרי"ז סותר ודן כפי שנראה בעיניו וכו', ע"כ, אבל כשההלכה קבוע עפ"י הלכה למשה מסיני, א"א לב"ד אחד לסתור ההלכה דהא הלכה מקובלת מהל"מ היא. ע"ש בפ"א ה"ג דברי קבלה אין בהם מחלוקת לעולם עכ"ל.

לפ"ז מתבאר היטב פרשה זו של "דוד" שדנו עליו אם כשר הוא, אחרי מה שמעידן עידינים פסק בועז כבר ההלכה ד"עמוני ולא עמונית" במדרש באחד מ"ג מדות היה, ולזה יכול "דואג" דב"ד אחר היה ודרש הוא אחרת שמצא טעם לסתור ההלכה הפסוקה כפי כל סוגית הגמרא שהקשה על טעם המתירים, ויכול לפסוק אחרת, כיון שנפסקה ב"ג מדות שהתורה נדרשת בהן כמש"כ. וכמו"כ מה שמביא בתחילה תנינא עמוני ולא עמונית, רק מדרש באחד מ"ג מדות הוא, אבל עמשא שאמר כך מקובלני מב"ד של שמואל הרמתי, היינו הלכה למשה מסיני, וכן מפורש בסמ"ג ע"ש. ולזה אין יכולים לסתור ההלכה גם אם ימצאו טעם אחר לסותר, כיון שהלכה מקובלת היא מהל"מ.

חידושי הגרי"ז רות פ' ד'

Who's Who

Rashi	11C, France
Rambam	12C, Spain
Maharsha	R. Shmuel Edels - 16/17C Poland
Gri'z	R. Yitzhak Zev (Velvel) Soloveitchik - The Brisker Rov - 20C, Lithuania/Eretz Yisrael

The Brisker Rov